

**THE PROBLEM OF EKPHRASIS IN “HELL SCREEN” BY R.AKUTAGAWA
AND “THE MADONNA OF THE FUTURE” BY H.JAMES**

The article is devoted to the problem of ekphrasis (verbal representation of non-verbal art) in Akutagawa's and James' stories about artists. The comparative analysis of the stories shows us common and different functions of ekphrasis in stories, peculiarities of development and functioning of ekphrasis in Eastern and Western Literatures in the late 19th – early 20th century.

Key words: ekphrasis, art, Akutagawa, James, artist.

УДК 821.521

О. Кобелянська, канд. філол. наук, асистент
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м. Київ

**ЯПОНСЬКИЙ ЖІНОЧИЙ ХАРАКТЕР
У ДЗЕРКАЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
(ПОЕЗІЯ)**

На матеріалі японської класичної поезії IV-XX ст. робиться спроба визначити особливості менталітету та головні риси характеру, притаманні японським жінкам. Як ілюстративний матеріал для дослідження залучаються поетичні твори жанрів танка і хайку, авторами яких були як невідомі, так і відомі японські поетеси, зокрема Сотохоші-но Трацуме, Ісе, Чійо-ні, Їосано Акіко та ін. Особливу увагу приділяється еволюційним змінам, які спостерігаються в характері та менталітеті японських жінок протягом останнього тисячоліття, що також знайшло своє віддзеркалення в японській поезії.

Ключові слова: японська жінка, японський жіночий характер, японський жіночий менталітет, японська поезія, Чійо-ні, Їосано Акіко.

Пропонуємо увазі шанувальників японської літератури першу статтю за результатами запланованого нами трикомпонентного наукового дослідження японського жіночого характеру на матеріалі класичної японської поезії, прози і драми. Зацікавившись свого часу дослідженням проблем, пов'язаних зі специфікою японського національного менталітету¹, ми мимоволі повторили помилку, яку робить багато хто з дослідників цієї проблематики як у самій Японії, так і за її межами. А саме – узагальнили і приписали особливості менталітету і характеру, притаманні передусім японським чоловікам, нації в цілому, ігноруючи суттєві гендерні відмінності, тобто

¹ Кобелянська О.І. Японський національний менталітет / О. Кобелянська // Лінгвокраїнознавство Японії. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – С. 586-614.

майже не враховуючи специфіку світосприйняття, мислення та поведінки японських жінок².

Зауважимо, що такого роду наукових досліджень останнім часом з'явилося дуже багато. Взагалі, не буде занадто категоричною заява про те, що в другій половині ХХ ст. менталітет жодного народу світу не привертав до себе такої прискіпливої уваги з боку фахівців, як національний менталітет японців. Написані десятки монографій, сотні (якщо не тисячі) наукових статей, але й донині серед численних антропологів, етнографів, психокulturологів точаться палкі дискусії про те, що, зрештою, приховується під феноменом, яким є так звана «японська душа».

На нашу думку, основною причиною такої прискіпливої уваги саме до Японії було її стрімке економічне відродження і вражаючі темпи зростання добробуту населення після Другої світової війни, вагомі й неочікувані для всього світу технологічні досягнення, а головне – успішна інтеграція японців до сфери світової економіки, у багатьох галузях якої ця напівзруйнована війною і фактично повністю позбавлена будь-яких корисних природних копалин країна, починаючи з 70–80-х років ХХ ст., зайняла провідні, а подекуди й передові позиції. При цьому йдеться про такі надзвичайно важливі та високотехнологічні галузі промислового виробництва, як верстатобудування, робототехніка, електроніка, судно- та автомобілебудування тощо.

Відповідні наукові дослідження японського національного менталітету та світосприйняття проводилися як у самій Японії, так і багатьох країнах світу, мешканці яких були вражені післявоєнними досягненнями японців і навіть намагалися багато в чому їх наслідувати. Однак, що цікаво, самі японці, зазвичай, досить скептично ставляться до будь-яких наукових розвідок зарубіжних фахівців у цій царині, бо щиро переконані в тому, що ніхто з іноземців не здатний до кінця зрозуміти, а тим більше – описати всю неосяжну таїну японської душі, про яку ще у ХVІІІ ст. відомий японський філолог і поет Мотоорі Норінага (1730-1801) писав:

敷島の
大和心を
人間はば
朝日に匂ふ
山桜花

Якщо мене хто-небудь запитас:
«Яка вона – Японії душа?», –
Скажу, що схожа
На квітучих вишень в ранкових горах
Нижний аромат!³
(Мотоорі Норінага /1730-1801/)

² Слід зазначити, що гендерні відмінності між японськими чоловіками та жінками настільки суттєві, що проявляються навіть у мові [докл. про це див.: Алпатов, Крочкова 1980, 58-68; Алпатов 2003, гл. 8; Алпатов 2008, 121-134].

³ Вірші наводяться у перекладах І.П. Бондаренка із відповідних видань японської поезії.

Проте й численні зарубіжні дослідники у свою чергу наголошували на неодмінному суб'єктивізмi й упередженостi власне японських досліджень у цій надзвичайно делікатній для будь-якої нації сфері. Дійсно, багато хто з досить відомих у світі антропологів, етнопсихологів, психокультурологів із певним застереженням ставиться до автохтонних культурологічних досліджень, справедливо піддаючи сумніву їх наукову об'єктивність. Так, Рут Бенедікт, яка є автором ґрунтовного і дуже цікавого дослідження в галузі японського менталітету під назвою «Хризантема і меч: Моделі японської культури»¹ з цього приводу чітко зазначає: «Не можна цілком довіряти тому, що будь-який народ каже про притаманні йому особливості мислення та поведінки. Письменники багатьох країн намагалися описати свій народ. Однак це непроста справа. Оптичні скельця, крізь які кожний народ світу дивиться на власне життя, не збігаються з тими, що використовує інший. Складно пізнавати світ очима іншого. Будь-яка країна вважає природними лише свої власні оптичні скельця, і особливості їх фокусування, і побудова перспективи, які зумовлюють для будь-якого народу його національне бачення життя, здаються йому богоугодним упорядкуванням світу» [Бенедікт 2004, 8].

Попри всі суперечки фахівців щодо рівня об'єктивності зарубіжних та автохтонних досліджень національного характеру японців, ми переконані, що далеко не спеціальні умоглядні наукові розвідки психологів, культурологів чи етнографів будь-якої країни світу, як і представників будь-якої наукової школи, а саме національна художня література (у тому числі й фольклор), зокрема поезія, які створюються аж ніяк не заради «опису свого народу», дають можливість зробити максимально об'єктивні висновки щодо особливостей світогляду, національного менталітету та характеру того чи іншого народу.

І можливо, передусім це стосується саме японського народу, оскільки весь світ не перестав дивуватися надзвичайно дбайливому й уважному ставленню японців до здобутків власної літератури, як і національної культури в цілому, вкладаючи в це дбайливе ставлення не лише значні кошти, але й душу, яка, у свою чергу, виразно віддзеркалилась у кращих зразках і досягненнях японської літератури та культури. Недаверемо ще на початку Х ст. відомий японський поет, літератор і укладач всесвітньовідомої поетичної антології «Кокін-вака-шю» («Збірка старих та нових японських пісень», 905 р.) Кі-но Цураюкі у своїй відомій передмові до цієї антології писав:

«やまとうたは、人のこころをたねとして、よろづのことはとぞなれりける、世中にある人、ことわざしげきものなれば、心におもふことを見るものきくものにつけていひいだせるなり、花になくうぐひす、水にすむかはづのこゑをきけば、いきとしいけるもの いづれかうたをよまざりける、ちからをもちれずしてあめつちをうごかし、めに見えぬ おに神をもあはれとおもはせ、をとこをむなのなかをもやはらげ、たけきもののふの心をもなぐさむるは、うたなり»

«Пісні Ямато²! Насінням, з якого проростають тисячі й тисячі цих пісень-листіків, є людське серце. Люди, що живуть на цьому світі, неначе густими заростями, оплетені

¹ The Chrysanthemum and the Sword: Palterns of Japanese Culture. – Boston: Houghton, Mifflin Company, 1946. – 324 p.

² Ямато (大和) – давня назва Японії.

безліччю справ і турбот. І те, що в них на серці, те, що вони бачать і чують, висловлюють вони у своїх піснях. Соловей, який співає серед квітів, жаба, що живе у воді, – коли ми чуємо їхні голоси, то розуміємо: немає жодної живої істоти, яка б не співала власної пісні. Без будь-яких зусиль рухає вона небом і землею, породжує співчуття у невидимих злих духів, вносить злагоду у взаємини чоловіка та жінки, заспокоює серця лютих ратників. І все це – пісня!» [Збірка старих та нових японських пісень 2006, с. 28].

До речі, попри досить критичне ставлення Рут Бенедікт до об'єктивності автохтонних досліджень у царині етнокulturології і навіть певною мірою на підтвердження її дуалістичної концепції, окремим японським фахівцям, на наше переконання, все ж таки вдалося не лише окреслити, але й досить неупереджено описати особливості японського національного менталітету та характеру, відобразивши їх у вигляді цілісної комплексної системи.

Прикладом такого об'єктивного підходу до аналізу менталітету власного народу можна вважати низку праць проф. Мінамі Хіроші³, який, ґрунтуючись на соціально-психологічних концепціях З. Фрейда та К.-Г. Юнга, розробив власну оригінальну теорію «японської душі» (або за формулюванням самого Мінамі Хіроші – «японське *его*»). Він графічно зображає це «*его*» у вигляді трьох концентричних кіл:

1. У внутрішньому колі розміщені негативні, як на його думку, риси японського національного характеру та менталітету, а саме: *скромність, слабохарактерність, боязкість, сором'язливість, ніяковість, песимізм, невпевненість у власних силах, брак наполегливості у відстоюванні своїх прав, комплекс неповноцінності*.

2. До другого кола входять переважно позитивні якості «японського *его*», зокрема: *кмітливість, розсудливість, ввічливість, дбайливість при виконанні будь-яких справ, піклування про ближніх, прагнення уникати конфліктів*.

3. Третє коло також складається переважно з позитивних рис японського національного характеру та менталітету, які, на переконання Мінамі Хіроші, сприяють константному і продуктивному розвитку японського суспільства, а саме: *працелюбність, прагнення до гармонійних стосунків із навколишнім світом, схильність до кропітких наукових досліджень* [Мінамі 1983, с.103].

Як видно із наведеного переліку психологічних якостей «японського *его*», проф. Мінамі Хіроші орієнтується майже виключно на японських чоловіків, для яких зазначені риси національного характеру та менталітету справді є беззаперечними.

Якщо ж підійти до концепції шановного фахівця з гендерних позицій, то для психологічної характеристики японських жінок із внутрішнього кола «негативних рис» ми залишили б у незмінному вигляді лише *скромність*, а до таких якостей, як *боязкість, сором'язливість, ніяковість, обов'язково залучили б означення на кшталт: удавана, показна, награна тощо*. Решта із наведеного Мінамі Хіроші переліку негативних рис «японського *его*», на наше переконання, японським жінкам не властива.

³ Насамперед ідеться про такі відомі праці Мінамі Хіроші, як «Психологія японців» («*Нихон-джін-но шинрі*», 1953), «Японське *Его*» («*Нихон-текі джіга*», 1983), «Теорія японців» («*Нихонджін-рон*», 1994).

Що ж стосується другого і третього кіл «переважно позитивних» якостей японського характеру, виділених відомим фахівцем, то всі вони дійсно притаманні як японським чоловікам, так і жінкам (останнім, можливо, навіть у більшій мірі). Винятком може бути хіба що зазначена в кінці третього кола «*схильність до кропітких наукових досліджень*», завадою для реалізації якої є не стільки здібності чи особливості характеру японських жінок, скільки їх надзвичайна завантаженість домашніми справами, вихованням дітей тощо, які не залишають жінкам часу займатися «*кропіткими науковими дослідженнями*». Звичайно, мова у цьому випадку йде про сучасних японських жінок, оскільки Мінамі Хіроші описує й характеризує саме сучасних японців.

Американська дослідниця Рут Бенедікт у своїй праці «Хризантема і меч» серед найголовніших рис японського національного характеру та менталітету називає такі:

1. *Дзьоге* (上下 - *досл.*: «низи і верхи») – усвідомлення і беззастережне прийняття традиційних ієрархічних стосунків у суспільстві, професійному чи іншому колективі, родині тощо [Бенедікт 2004, с.39-93].

2. *Он* (恩 - *досл.*: «послуга», «люб'язність», «ласка»; «обов'язок віддяки»), яке тлумачиться дослідницею як «обов'язок, що включає всі борги людини – від найбільшого до найменшого» [Бенедікт 2004, с.131]. З-поміж багатьох «боргів», які зумовлюють особливості менталітету та поведінки японців, оскільки необхідність їх «оплати» породжує почуття «он», американська дослідниця виділяє «борги з невимірною оплатою», що зветься «*тіму*» (義務). Про ці борги самі японці кажуть, що людина не здатна оплатити навіть «однієї десятитисячної» їх справжньої ціни. Це і синівський борг (обов'язок) перед батьками, і борг (обов'язок) перед імператором. Окрім зазначених, Рут Бенедікт виділяє ще низку дрібніших «он»¹, які формують своєрідну «схему японських обов'язків та способів їх оплати».

3. *Макоото* (真 - «щирість» або «магокоро» 真心 - «широсердечність») – риса, що стала підґрунтям традиційної японської етики. Однак, на думку Рут Бенедікт: «*Макоото* не означає те ж саме, що *sincerity* (щирість) в англійській мові. Його значення водночас і набагато вужче, і набагато ширше... Воно чудово проілюстровано в «*Повісті про сорок сім ронінів*»². «Щирість» у цьому творі – це позитивний додаток до *гірі*. «*Гірі* плюс *макоото*» відрізняється від «просто *гірі*» і означає «*гірі* як приклад на всі часи»... Слово *макоото* часто використовують для того, щоб похвалити безкорисливу людину... *Макоото* також постійно вживають для похвали незаангажованої людини, і в цьому відзеркалюються японські уявлення про самодисципліну [Бенедікт 2004, с.199].

4. *Джічьо* (自重 - *досл.*: «обачність», «обачливість», «обережність») – риса японського національного менталітету, яка, за визначенням Рут Бенедікт, має тісний корелятивний зв'язок з поняттями «самоповага», «достоїнство», «почуття власної

¹ У сучасних дослідженнях термін «он» (恩) часто замінюють терміном «*гірі*» (義理 — *досл.*: «почуття обов'язку»; «обов'язок»; «пристойність»). Нині їх фактично вважають синонімічними, оскільки вони характеризують те саме поняття, хоча частина дослідників частіше трактує *гірі* вужче, тільки як обов'язок віддячити за зроблене для тебе, тобто власне борг.

² *Ронін* (浪人) – за доби середньовіччя самурай-васал, який через немілість свого господаря-феодала чи інші причини (його знеславлення, загибель тощо) втратив свого сюзерена.

гідності» тощо [Бенедикт 2004, с.205]. «Коли один із батьків каже: «Ти поведишся не так, як личить людині, що поважає себе», це означає, що дітей звинувачують у недотриманні правил пристойності, а не у відсутності вміння відстояти свої права» [Бенедикт 2004, с.205].

5. *Хаджі* (恥 – досл.: «сором», «ганьба», «безчестя») – негативне почуття, що виникає в результаті «промахів у дотриманні зовнішніх ознак гарної поведінки, порушенні балансу обов’язків чи невмінні передбачати можливі наслідки». «Сором, – кажуть японці, – джерело чесноти. Чутлива до нього людина буде дотримуватися всіх правил гарної поведінки. Слова «сором’язлива людина» інколи тлумачаться ними як «доброчесна людина», а інколи – як «людина честі» [Бенедикт 2004, с.205].

6. *Шюйо* (修養 – досл.: «культурність», «вихованість»; «розвиток»; шюйо-суюру – «виховувати себе») – розуміється японцями як «самодисципліна». Ця якість, що дозволяє японцям «відчутти смак повнокровного життя», формується за допомогою духовного тренінгу.

Як видно з наведеного переліку, Рут Бенедикт виокремлює й описує головним чином чоловічі якості японського національного характеру. До жіночих із шести рис, виділених американською дослідницею, ми віднесли б лише чотири: он, джічьо, хаджі, шюйо. Що ж стосується дзьоге, то ця якість характерна для японських жінок головним чином у межах системи родинних стосунків, як, до речі, значною мірою й таке почуття, як он.

Завершуючи наш стислий огляд досліджень японського національного менталітету, до виокремленого фахівцями переліку головних рис характеру та поведінки японців³ ми вважаємо за необхідне додати такі важливі, на нашу думку, поняття, як *мейваку* і *кашьо-хьока*, які, безумовно, відносяться насамперед до жіночих якостей, хоча значною мірою притаманні і японським чоловікам:

Мейваку (迷惑) – «клопіт», «турбота»; «незручність» (напр.: *мейваку-ні нару* – «завдати клопоту», «потурбувати») – йдеться про прагнення японців у будь-який спосіб уникнути проблемних ситуацій, здатних завдати комусь певного клопоту чи спричинити незручність, поставивши тим самим людину у скрутне психологічне становище. Ситуації, що спричиняють *мейваку*, часто зумовлені порушенням правил поведінки, етикету тощо.

Кашьо-хьока (過少評価) – «недооцінка», «применшення», «умалення» (або ще *джіхі* (自卑) чи *хіге* (卑下) – «самоприниження», «самозневага»). Цю рису японського характеру яскраво ілюструє відоме японське прислів’я 出る釘は打たれる («Цвях, що стирчить, забивають»). Якщо ж згадати, що японське слово *нінген* (人間) має водночас два рівноцінні значення – «людство» і «людина», то можна зробити висновок, що на відміну від західного світогляду, який розглядає людину виключно як окремого індивіда, японська культура вже на мовному рівні наголошує на прямому зв’язку між

³ Не будучи психологом, ми свідомо прагнемо уникнути переважно схоластичних тонкощів розмежування таких понять, як «національний менталітет», «народний дух», «національний характер», «особливості національної поведінки» тощо, вважаючи, що будь-яка духовна і практична діяльність колективу зумовлена типовими особливостями світоглядного мислення тієї чи іншої спільноти.

людиною та суспільством. Саме цей тісний взаємозв'язок зумовлює, на наше переконання, переважну більшість специфічних рис японського національного менталітету.

А тепер перейдемо до непосредного розгляду заявленої у назві нашої статті проблематики, зауваживши, що цим дослідженням, здійсненим на матеріалі японської класичної поезії, нам хотілося б внести певні корективи, уточнення чи доповнення гендерного характеру в наші попередні студії японського національного менталітету, про які йшлося на початку статті. Не виключено, що деякі з підмічених нами особливостей японського жіночого характеру та менталітету виявляться не такими значущими, як ті, що вже наводилися вище, але їх беззаперечна цінність полягає в тому, що вони дають можливість виявити певні еволюційні зміни, які відбувалися у світосприйнятті японських жінок протягом останнього тисячоліття – від перших поетичних творів, які дійшли до нашого часу, до жіночої поезії сьогодення.

Якщо говорити про загальну тенденцію еволюційних змін у характері японських жінок протягом тривалого часу, то вона відповідає чи збігається із загальносвітовою тенденцією, а саме – поступовою емансипацією жіночої статі, тобто послідовним зрівнянням жінок у їх правах із чоловіками, скасування обмежень, звільнення від забобонів, фінансової залежності тощо. А відповідно, і поступове зближення як ментальних, так і поведінкових рис представників різної статі. Звичайно, з певними національними особливостями та нюансами, зумовленими як віком чи соціальним статусом жінок, так і зміною законів, законодавчих актів, які стосувалися японських жінок (наприклад: заборона чи, навпаки, дозвіл навчатися в школі, інституті, університеті, опанувати ті чи інші предмети, спеціальність, навчатися разом із хлопчиками чи окремо тощо).

Зокрема, у давні часи японським жінкам були притаманні такі риси характеру, як *забобонність, богобоязливість, ретельне приховування любовних почуттів та емоцій, страх розголосу* та ін., що знайшло своє віддзеркалення у відповідних поетичних творах. Наведемо декілька типових прикладів:

我が夫子が
来べき宵なり
ささがねの
蜘蛛の行ひ
今宵著しも

Мабуть,
Мій любий прийде уночі!
Маленький павучок –
Прикмета вірна –
Свої тенета в сутінках сучив.
(Сотохоші-но Ірацуме /пер. пол. V ст./;
«Ніхон-шюкі», 720 р.)

いはのうへに
たてる小松の
名をしみ
ことにはいはず
こひこそわたれ

Як та сосна маленька,
Що в мовчанні
На скелі притаїлась,
Так і я, пліток страхаючись,
Приховую кохання!
(Невідома поетеса; «Кокін-вака-шю», 905-913 pp.)

きみにより
わが名は花に
春霞
野にも山にも
たち満ちにけり

Твоя провина,
Що моє ім'я
Плітки затьмарили,
Немов весни серпанок
Вишневий цвіт у горах і полях.
(Невідома поетеса; «Кокін-вака-шю», 905-913 pp.)

人しれず
絶えなましかば
わびつゝも
無き名ぞとだに
言はましものを

Журилася, страждала б,
Та проте,
Якби ще до пліток ми розлучились,
Могла б тепер сказати:
“То пусте!”
(Ісе /877-938/; «Кокін-вака-шю», 905-913 pp.)

それをだに
思事とて
わが宿を
見きとな言ひそ
人の聞かくに

Якщо кохаєш –
Честю дорожи!
Що ти бував не раз в моїй оселі,
Хто б не питав –
Нікому не кажи!
(Невідома поетеса; «Кокін-вака-шю», 905-913 pp.)

Розголошу, пліток, пересудів боялися навіть представниці імператорської родини:

人ふるす
里をいとひて
来しかども
ならの宮こも
浮き名なりける

*Склала під час проці до храму Хаґуґе,
зупинившись на ночівлю у колишній столиці Нарі*

Із краю рідного,
Стомившись від усіх,
Приїхала до Нарі –
Тут те ж саме:
Їдкі плітки, нашіптування, сміх...
(Імператриця Нідзьо, /?-898/
«Кокін-вака-шю», 905-913 pp.)

У цьому плані зміни в ментальності японських жінок відбувалися дуже повільно. Однак на початку ХХ ст. ще зовсім юна, шістнадцятирічна поетеса Йосано Акіко лише кількома своїми віршами із збірки «Скуйовжене волосся» (1901 р.) фактично перекреслила й назавжди відкинула всі зазначені забобони, страхи та обмеження, шокувавши співвітчизників відвертістю та еротизмом своєї новаторської поезії:

道を云はず
後を思はず
名を問わず
ここに恋ひ恋ふ
君と我と見る

Шляхи до Будди і безчестя чаша,
Людські пліткі –
Все байдуже мені!
Тут я і ти,
А ще – кохання наше.
(Йосано Акіко, /1878-1942/)

春みじかし
何に不滅の
命ぞと
ちからある乳を
手にさぐらせぬ

Весна – лиш мить,
Тому я і не хочу
Безсмертного життя!
Твоїм рукам
Підставлю груди молоді, дівочі.
(Йосано Акіко, /1878-1942/)

そのなさけ
かけますな君
罪の子が
狂ひのはてを
見むと云ひたまへ

На співчуття –
Даремні сподівання,
Та обіцяй, що будеш до кінця
З дитям гріху,
Сп'янілим від кохання.
(Йосано Акіко, /1878-1942/)

むねの清水
あふれてつひに
濁りけり
君も罪の子
我も罪の子

Джерельно чистою
Ніколи вже не стане
Замутнена вода в криницях душ...
Дитя гріха – і ти,
І я, коханий!
(Йосано Акіко, /1878-1942/)

А ось як по-різному давні японські поетеси і поетеси доби Мейджі (1868-1912) згадували у віршах про своє волосся. Для японок давніх часів воно було символом цнотливості, незрадливості, подружньої вірності:

ありつつも
君をば待やむ
うちなびく
我が黒髪に
霜の置くまでに

Тебé чекатиму
Хоч все життя сумне!
Аж поки не покриє білий іній
Моє розпущене волосся
Смоляне!
(Імператриця Іва-но хіме /IV ст./;
«Ман-йю-шю», сер. VIII ст.)

А для японських поетес, які жили і творили в XX ст., воно стало символом гріховності, беззастережної пристрасності і жагучого кохання:

くろ髪の
千すぢの髪
乱れ髪
かつおもひみだれ
おもひみだるる

Скуйовдилось
Волося смоляне,
Думкі також,
Сплелись, перемішались,
Звели з пуття та розуму менé.
(Йосано Акіо, /1878-1942/)

Важливим і показовим для нашого дослідження є той факт, що, здавалось би, беззаперечно спільні для японських чоловіків та жінок, такі риси характеру і менталітету, як *шанобливе ставлення до природи* чи *почуття краси* (у всіх її навіть найнезначніших проявах), також має певні гендерні відмінності, про що яскраво свідчить класична поезія, авторами якої, з одного боку, є чоловіки, а з іншого – жінки. Ось, наприклад, що робить, перед ким і за що саме вибачається у своїх віршах-*хайку* відома японська поетеса XVIII ст. Чійо-ні (1703-1775):

朝顔に
つるべ取られて
もらい水

Берізки квіт¹
Цеберко оповив –
Сходжу по воду до своїх сусідів.
(Чійо-ні, /1703-1775/)

紅さいた
口もわするる
清水哉

Пробач мені, джерельце,
Що від спраги
Збула про помаду на губах!
(Чійо-ні /1703-1775/)

А тепер наведемо декілька поетичних прикладів того, про що жалкують і чим утішаються японські поети-чоловіки?

¹ Берізка (або ще *повійка, навутиця*; яп.: 朝顔 – «асагао») – квітка родини берізкових.

焼けにけり
されども花は
散り済まし

Згоріло все!
Єдина втіха – вишні
Ще до пожежі встигли віддвісти.
(Тачібана Хокуші /1665-1718/)

ぬす人に
取り残されし
窓の月

Украв усе
З моєї хатки злодій,
Але залишив місяць у вікні!
(Рьокаґан /1758-1831/)

深み草
今を盛りと
咲きにけり
手折るもおかし
手折らぬもおし

Недовговічна,
Як жіноча врода,
Гірських жоржин, що розцвіли, краса –
Зірвати жаль
І не зірвати шкода
(Рьокаґан /1758-1831/)

Таким чином, якщо японська жінка зосереджує всю свою увагу на об'єкті зору (*квіт берізки*) чи об'єкті дії (*джерельце*), яким вона могла завдати або мимоволі завдала шкоди, зачарована їх красою (чистотою, кришталевою прозорістю), вона шанобливо обходить *квітку берізки*, залишаючи її цвісти на цеберку, або ж чемно вибачається перед *джерельцем* за свій необачний учинок. Японські чоловіки майже у всіх подібних випадках набагато егоїстичніші. Навіть високо цінуючи красу *квітучих вишень, місяця чи гірських жоржин*, вони не дуже шкодують за їх втратою, а радіють,

що встигли навтішатися їх красою (*вишневий квіт*) чи ще матимуть змогу це робити (*місяць у вікні*). Щоправда, в останньому із наведених нами поетичних прикладів поет Рьокан має двояке почуття: з одного боку, він не наважується завдати шкоди *гірським жоржинам*, зірвавши їх і принісши до своєї оселі гарний букет, а з іншого, – жалкує, що не може зробити цього, тобто жаліє самого себе.

Завершуючи, зауважимо, що таких цікавих і красномовних прикладів щодо особливостей характеру та менталітету японських чоловіків і жінок, а також гендерних відмінностей між ними, можна навести безліч. Японська художня література в цілому і класична поезія зокрема розкривають у цьому плані перед уважним дослідником широкі можливості. Зрештою, у цій статті ми лише стисло торкнулися цієї проблематики, продемонструвавши на прикладі кількох віршів, як це можна робити, а тому щиро сподіваємось на продовження наших досліджень у майбутньому, залучаючи з цією метою не лише поетичні, але й прозові та драматичні твори.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алпатов В.М., Крючкова Т.Б. О мужском и женском вариантах японского языка / В.М. Алпатов, Т.Б. Крючкова // Сб. «Вопросы языкознания». № 3. – М.: Наука, 1980 – С. 58-68.
2. Алпатов В.М. Япония: язык и общество / Владимир Михайлович Алпатов. / Изд. 2-е, дополненное.– М.: Муравей, 2003. – 208 с.
3. Алпатов В.М. Почему так говорят японские женщины / В.М. Алпатов // Сб. «Вопросы японоведения». № 2: Материалы науч. конф., посвященной 110-летию кафедры японоведения Санкт-Петербургского университета. СПб., 2008. С. 121–134.
4. Ide S., Hori M. et al. Sex difference: politeness in Japanese / S. Ide, M. Hori, A. Kawasaki, S. Ikuta, H. Haga // International Journal of the Sociology of Language, № 58 (special issue on Japanese sociolinguistics. – Berlin-New York-Amsterdam, 1986. – P. 25-36.
5. Збірка старих і нових японських пісень (古今和歌集). Поетична антологія (905-913 pp.) / Передмова, переклад та коментарі І. Бондаренка. – К.: Фоліо, 2006. – 1280 с.
6. Бенедикт Р. Хризантема и меч: Модели японской культуры / Рут Бенедикт / Пер. с англ. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 256 с. (Серия «Книга света»).
7. 与謝野晶子「みだれ髪」・東京: 新詩社と伊藤文友館の共版, 1901. – 136 頁.

Стаття надійшла до редакції 28.03.17 р.

О. Кобелянская, канд. филол. наук, ассист.
Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко

**ЯПОНСКИЙ ЖЕНСКИЙ ХАРАКТЕР
В ЗЕРКАЛЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
(ПОЭЗИЯ)**

На материале японской классической поэзии IV-XX вв. делается попытка определить особенности менталитета и главные черты характера, присущие японским женщинам. Как иллюстративный материал для исследования привлекаются поэтические произведения жанра танка и хайку, авторами которых были как неизвестные, так и известные японские поэтессы Сотохоси-но Ирацумэ, Исе, Чиё-ни, Ёсано Акико и др. Особое внимание уделяется эволюционным изменениям, которые наблюдаются в характере и менталитете японских женщин в течение последних 1000 лет, что также нашло свое отражение в японской поэзии.

Ключевые слова: японская женщина, японский женский характер, японский женский менталитет, японская поэзия, Чиё-ни, Ёсано Акико.

O. Kobelianska, PhD. in Philology, teaching assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

**JAPANESE WOMEN'S CHARACTER
IN THE MIRROR OF NATIONAL LITERATURE
(POETRY)**

The article identifies the main features of the mentality and character traits inherent to Japanese women in Japanese classical poetry of the IV-XX centuries. As illustrative material for the study involved poetry of tanka and haiku genre, the authors of which were as unknown and well-known Japanese poetesse Sotohoshi-no Iratsume, Ise, Chiyo-ni, Yosano Akiko and others. Special attention is paid to the evolutionary changes of the character and mentality of Japanese women in the last 1000 years, reflected in Japanese poetry.

Key words: Japanese woman, Japanese female character, the Japanese women's mentality, Japanese poetry, Chiyo-ni, Yosano Akiko.